

УДК 336.7

Д. В. Долбнева, аспірантка
Львівської державної фінансової академії

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ УСТАНОВИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті вивчено і досліджено ключові питання стану та перспектив розвитку фінансово-кредитних установ в Україні. Здійснено аналіз кількісних та якісних показників діяльності банківських і небанківських фінансово-кредитних установ в Україні, а також визначено можливості та напрями подальшого їх розвитку. Автором запропоновано ряд заходів, які позитивно вплинуть як на збереження досягнутого рівня розвитку цих установ, так і сприятимуть подальшому їх зростанню та посиленню ролі в забезпеченні стабільного розвитку економіки.

Ключові слова: фінансово-кредитні установи, банківські фінансово-кредитні установи, небанківські фінансово-кредитні установи, страхові компанії, інвестиційний потенціал, суб'єкти господарювання.

Постановка проблеми. Ринкові реформи та необхідність формування адекватних сьогоденню інституційних основ регульованої ринкової економіки в Україні визначають доцільність подальшого ефективного та результативного розвитку усієї сукупності фінансово-кредитних установ. Необхідно забезпечити високий рівень їх функціонування, що сприятиме розвитку не лише фінансової системи України, але й усієї економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розкриття питань функціонування та розвитку фінансово-кредитних установ України зробили такі вітчизняні вчені-економісти, як В. Базидевич, Ф. Бутинець, О. Василик, О. Васюренко, Ю. Власенкова, В. Зимовець, С. Зубик, В. Корнеєв, В. Кремень, М. Крупка, І. Лютий, С. Львовчкін, В. Опарін, М. Савлук, В. Федоров, С. Черкасова [8], В. Шелудько, І. Школьник [9].

Проте багато питань залишаються нерозкритими з огляду на мінімальність фінансово-економічної ситуації у нашій державі та відголоси фінансової кризи минулих років, виникнення нових можливостей розвитку фінансово-кредитних установ тощо. Саме тому актуальним є ґрунтовне та комплексне вивчення та дослідження сучасного стану функціонування та перспектив розвитку основних фінансово-кредитних установ України, які чинять значний вплив на розвиток економіки держави.

Метою статті є вивчення і дослідження ключових питань функціонування фінансово-кредитних установ (ФКУ) в Україні, аналіз

кількісних та якісних показників, які характеризують роль ФКУ як на фінансовому ринку, так і в економіці країни, а також надання певних рекомендацій, що сприятимуть зміцненню їх позицій на ринку та зростанню їх ролі у забезпеченні стабільного розвитку підприємництва.

Виклад основного матеріалу. ФКУ як професійні учасники фінансового ринку присутні в усіх його сегментах: на кредитному і валютному ринках, ринку цінних паперів та ринку похідних фінансових інструментів, формують попит на фінансові ресурси та фінансові активи, визначаючи рівноважну ціну на них. Разом із суб'єктами інфраструктури фінансового ринку вони формують його організаційно-інституційну основу, забезпечуючи виконання різноманітних посередницьких та допоміжних функцій щодо купівлі-продажу фінансових інструментів та активів, фінансових послуг.

Високий рівень кількісних і якісних показників розвитку ФКУ є запорукою оптимального формування, ефективного розміщення та перерозподілу інвестиційних ресурсів, створення належних умов розвитку суб'єктів реального сектора економіки, формування фінансово-кредитного потенціалу вітчизняної економіки, розширення та полегшення доступу до дешевих кредитних і фінансових ресурсів, раціональне управління та розподіл ризиків між усіма учасниками фінансових відносин тощо.

До ФКУ належать банки, довірчі товариства, страхові, лізингові та інвестиційні компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки, ломбарди, інститути спільного інвестування та ін.

Розвиток і функціонування ФКУ в Україні перебувають ще під впливом негативних наслідків фінансової кризи, яка відбувалася у попередні роки і значно вплинула на фінансову систему нашої держави. Саме тому для ФКУ притаманні такі основні проблеми: низький рівень капіталізації, низька якість і різноманітність фінансових послуг, зменшення співвідношення довгострокових депозитів і довгострокових кредитів, скорочення ресурсної бази, зростання відсоткових ставок за кредитами, недостатній рівень прозорості та системи захисту прав інвесторів, кредиторів, інших клієнтів цих установ, відсутність ефективного та результативного ризик-менеджменту, неналежний рівень державного регулювання, контролю та підтримки тощо.

Проте вже сьогодні ми можемо спостерігати відновлення та поживлення фінансової активності цих установ, поновлення програм кредитування, що чинить позитивний вплив на зростання економічної активності суб'єктів реального сектора економіки, забезпечення стабільного розвитку при обмеженості власних фінансових ресурсів.

Провідну роль серед усіх ФКУ в Україні сьогодні відіграють комерційні банки. Їх кількість постійно зростає, свідченням чого є те, що за станом на 01.01.2010 у Державному реєстрі банків було зареєстровано 197 банків, тоді як на 01.01.2007 – 193 банки [4]. Підтвердженням того, що банкам належить провідна роль серед ФКУ, також є співвідношення суми активів і наданих кредитів до величини ВВП (табл. 1).

Таблиця 1*

**Кількісні показники, що характеризують роль банків
на фінансовому ринку України**

Показник	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010
ВВП, млрд. грн.	537,7	712,9	949,9	914,7
Активи банків, млрд. грн.	341,4	602,4	972,7	879,9
Відношення активів банків до ВВП, %	63,5	84,5	102,4	96,2
Активи небанківських фінансово-кредитних установ, млрд. грн.	32,8	44,5	61,7	63,4
Відношення активів небанківських фінансово-кредитних установ до ВВП, %	6,1	6,2	6,5	6,9
Залучені банками кошти на депозити, млрд. грн.	185,0	279,7	359,7	335,0
Відношення депозитів банків до ВВП, %	34,4	39,2	37,9	36,6
Кредити, надані банківськими установами, усього, млрд. грн.	246,3	426,9	734,0	723,3
Відношення кредитів банків до ВВП, %	45,8	59,9	77,3	79,1
Середньозважені відсоткові ставки за кредитами:				
– у національній валюті, %;	14,4	21,6	19,6	17,4
– в іноземній валюті, %	11,2	11,9	10,2	10,3

* Розраховано автором на основі [2; 4].

Як бачимо, інвестиційний потенціал банків є суттєвим, проте ще не можна стверджувати, що їхні кредитні та інвестиційні програми є фінансово привабливі для підприємств. Так, значним недоліком у роботі вітчизняних банків після виходу з кризи є й те, що з метою уникнення можливих ризиків і отримання спекулятивних прибутків вони

встановлюють високі ціни за надання коротко- і середньострокових кредитів, що позбавляє багатьох суб'єктів господарювання, особливо малий і середній бізнес, можливості отримання кредитів для здійснення своєї діяльності.

Зараз банкам, щоб відновлювати та зміцнювати свої позиції на ринку, необхідно вийти на новий рівень вирішення притаманним для економіки країни проблем шляхом застосування нових нестандартних і неочікуваних підходів до вирішення проблем із ліквідністю, зокрема: поглиблення взаємодії з фінансовими посередниками, торговцями цінними паперами, застосування нестандартних схем роботи з іншими гравцями ринку банківських послуг; пошук неформальних підходів у взаємовідносинах із клієнтами шляхом розробки індивідуальних графіків погашення заборгованості, заміни застави, організації проведення угоди між вкладником і позичальником на вигідних для банку умовах та інформування про такі можливості клієнтів; підвищення стандартів надання традиційних банківських послуг; розробка принципово нових банківських продуктів і послуг; створення позитивного іміджу банку тощо.

Ураховуючи реальний стан вітчизняних підприємств, значну їх потребу у додаткових коштах, а також часткове запозичення досвіду становлення небанківських ФКУ за кордоном, можна говорити про те, що невдовзі і ця частина ФКУ вийде на новий етап свого розвитку, створюючи значну конкуренцію банківським установам, а для підприємств – можливість доступу до дешевих і якісних фінансових продуктів і послуг. На сьогодні ми можемо спостерігати таку динаміку функціонування небанківських ФКУ (табл. 2).

Дані табл. 2 дають можливість говорити про те, що до 2009 р. відбувається зростання кількісних та якісних показників розвитку небанківських ФКУ. Проте навіть після кризи вони є вищими, ніж на початок 2007 р. На жаль, незважаючи на значну кількість небанківських ФКУ, їхні активи є недостатніми для того, щоб вони склали гідну конкуренцію банкам, а також ефективно забезпечували суб'єктів господарювання необхідними та доступними фінансовими ресурсами в найближчий час. Проте перспективи в цих установах дуже хороші за умови цілеспрямованої ефективної політики їх керівництва та за підтримки органів державної влади.

Серед усіх небанківських ФКУ домінуючі позиції займають страхові компанії, які кількісно хоч і посідають друге місце, але акумулюють понад 69,2 % усіх активів цих ФКУ і мають значний потенціал для сприяння сталому розвитку вітчизняного підприємництва шляхом розміщення страхових резервів у реальному секторі економіки.

Однак на сучасному етапі страхові компанії відіграють недостатньо вагому роль у функціонуванні фінансової системи, для них притаманна нерозвиненість механізму перерозподілу ВВП (табл. 3).

Таблиця 2*

Небанківські фінансово-кредитні установи

Небанківські ФКУ	01.01.2007		01.01.2008		01.01.2009		01.01.2010	
	Кількість	Активи, млрд. грн.	Кількість	Активи, млрд. грн.	Кількість	Активи, млрд. грн.	Кількість	Активи, млрд. грн.
Усього, в тому числі:	1745	32,80	1913	44,45	2016	61,67	2008	63,43
1. Кредитні установи	781	3,24	840	8,32	878	12,5	816	9,70
2. Страхові компанії	411	24,00	446	32,21	469	41,93	450	43,91
3. Ломбарди	315	0,57	309	0,37	314	0,53	373	0,82
4. Фінансові компанії	116	4,82	170	3,27	193	6,01	208	7,85
5. Недержавні пенсійні фонди	79	0,14	96	0,27	109	0,61	109	1,13
6. Інші небанківські ФКУ	43	0,03	52	0,01	53	0,09	52	0,02
Відношення сумарних активів небанківських ФКУ до ВВП, %	6,1		6,2		6,5		6,9	

* Побудовано автором на основі [2].

Таблиця 3*

Окремі показники діяльності страхових компаній за 2007–2010 рр.

Показники діяльності	Рік			
	2007	2008	2009	2010
Валові страхові премії, млн. грн.	18 008,2	24 008,6	20 442,1	23 081,7
Частка валових страхових премій у ВВП, %	2,7	2,5	2,2	2,1
Страхові резерви, млн. грн.	8 423,3	10 904,1	10 141,3	11 371,8

* Побудовано на основі [3].

Позитивним є те, що провідні страхові компанії, які присутні на фінансовому ринку України, здійснюють свою діяльність відкрито та прозоро, що дозволяє їм укласти договори зі страховими компаніями з-за кордону, посилюючи інтеграційні процеси.

Ефективне функціонування страхових компаній в Україні, їх успішний та динамічний розвиток, обсяги на напрями фінансування суб'єктів господарювання залежатимуть від розширення переліку страхових послуг, підвищення їхньої конкурентоспроможності, удосконалення порядку оподаткування страхової діяльності, підвищення вимог до порядку створення діяльності страхових компаній, подальшої інтеграції України в міжнародні структури, а також створення оптимальної структури співвідношення між обов'язковим і добровільним страхуванням, залучення страхового ринку до вирішення найважливіших питань соціального страхування тощо [6, с. 146].

Для того, щоб страхові компанії почали більш активно розвиватися і забезпечувати суб'єктів господарювання додатковими та доступними фінансовими ресурсами, необхідно забезпечити на державному рівні впорядкування страхового законодавства; досягнення оптимальної структури між різними формами страхування; залучення коштів страхових фондів на потреби інвестиційних вкладень; створення об'єднань страховиків із метою зміцнення їх фінансового становища; підвищення прозорості страхових програм і відкритості інформації; розробку ефективних механізмів захисту інтересів страхувальників.

Основними заходами, які, на нашу думку, у майбутньому зможуть забезпечити збереження не лише досягнутого рівня розвитку ФКУ, але й сприятимуть значному приросту показників, які характеризують результати їх діяльності, є:

- 1) удосконалення механізмів регулювання та підвищення ліквідності ФКУ;
- 2) посилення інвестиційної та інноваційної діяльності ФКУ;
- 3) забезпечення надійної та прозорої системи гарантування вкладів і захисту усіх клієнтів цих установ;
- 4) проведення систематичного нагляду та діагностичного обстеження ФКУ, особливо тих, які більш, ніж інші постраждали від фінансової кризи попередніх років;
- 5) сприяння підвищенню капіталізації ФКУ шляхом встановлення та затвердження спрощених умов збільшення статутного капіталу, реєстраційних процедур тощо;
- 6) забезпечення необхідних вимог до нормативів достатності капіталу, необхідних для відкриття ФКУ, зміцнення стандартів та виконання критеріїв “професійної придатності, бездоганної репутації й добросовісності розкриття інформації” [1, с. 12];
- 7) сприяння консолідації банківського сектору;
- 8) закріплення на законодавчому рівні відповідальності за певним органом державної влади відповідальності за розробку та координацію політики з питань розвитку фінансової системи та її складових;

- 9) розробка адекватної сучасним умовам стратегії розвитку ФКУ в Україні на основі попереднього досвіду та систематизації інформації про проблеми, стан та перспективи їх розвитку;
- 10) посилення співпраці між усіма суб'єктами державного регулювання фінансової системи: Національним банком України, Міністерством фінансів України, Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку, Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг;
- 11) створення інституту державних гарантій з метою відновлення і встановлення довіри серед наявних та потенційних клієнтів ФКУ;
- 12) створення спеціалізованої компанії з управління активами, яка буде займатися придбанням і розпорядженням активами проблемних ФКУ;
- 13) трансформація та виконання необхідних економічних критеріїв і вимог вітчизняною фінансовою системою для вступу в ЄС тощо.

Висновки. Відповідно до поставлених завдань при написанні статті було здійснено вивчення та аналіз стану і перспектив розвитку ФКУ в Україні; а також внесено ряд пропозицій, що, на думку автора, забезпечать збереження не лише досягнутого рівня розвитку ФКУ, але й сприятимуть значному приросту показників їх діяльності.

Ми бачимо, що на сьогодні банківські ФКУ краще долають наслідки економічної кризи, є більш конкурентоспроможними і здатними забезпечити певну потребу суб'єктів господарювання у додаткових фінансових ресурсах. Однак обсяг цих ресурсів є недостатнім для того, щоб усі підприємства могли забезпечити собі стабільний розвиток на ринку. Для України важливим є вихід на ринок та ефективне функціонування також небанківських ФКУ, які здатні формувати інвестиційні ресурси та направляти їх на розвиток економіки країни.

Ураховуючи досвід зарубіжних країн, ми можемо сподіватися, що в подальшому з розвитком фінансового ринку, повним виходом економіки України з фінансової кризи, відновленням роботи підприємств і зростанням обсягів фінансових ресурсів, застосуванням органами державної влади системи заходів для забезпечення розвитку ФКУ слід очікувати, що усі ФКУ зможуть виконувати одне з основних завдань інвестиційної політики держави – створення сприятливого середовища для нагромадження та ефективного використання фінансових ресурсів.

Список літератури

1. Міщенко, В. Особливості посткризового реформування фінансового сектору України [Текст] / В. Міщенко // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 3–15.
2. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.

3. Офіційний сайт Інтернет-журналу про страхування (Статистика страхового ринку України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/files/file00365.pdf>.
 4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.htm.
 5. Рибак, С. Інституційні інвестори фінансової системи: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] / С. Рибак, О. Коваль // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 60–64.
 6. Свириденко, А. Стан та перспективи розвитку страхового ринку в Україні [Текст] / А. Свириденко // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 146–147.
 7. Федосов, В. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку [Текст] / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 3–22.
 8. Черкасова, С. Ринок фінансових послуг [Текст] : навч. посібник для ВНЗ / С. Черкасова. – Львів : Магнолія, 2008. – 496 с.
 9. Школьник, І. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку [Текст] : монографія / І. Школьник. – Суми : Мрія-1, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
 10. Юрій, С. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки [Текст] / С. Юрій, О. Луцишин // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 48–59.
- Отримано 16.12.2011

Summary

In the article are studied and investigational the key questions of the state and prospects of development of finance and credit institutions in Ukraine. The analysis of quantitative and qualitative indicators of banking and non banking financial institutions in Ukraine, and also the opportunities and directions for their further development. The author gives a number of measures that will impact positively to the preservation of the achieved level of development of these institutions and promote further growth and strengthening their role in ensuring sustainable economic development.